
MILOSLAV ŠUTIĆ

PESNICI I PRIRODA

(»CVETNIK SRPSKIH SELJAKA PESNIKA«, Prosveta, Beograd, 1967; izbor, uvod i beleške Vladete R. Košutića)

Osnovni podaci o knjizi koja je pred nama su: knjiga je zbornik koji sadrži oko 120 pesama čiji su autori, njih 16 na broju, srpski seljaci pesnici. Ne bi se moglo reći da je ovo jedna generacija pesnika, govoreći u smislu u kom se ovaj pojam najčešće upotrebljava, tj. u smislu grupisanja pisaca prema godinama starosti. Jer, autori zastupljeni u ovom zborniku rođeni su u intervalu od 1911. do 1948. god. U pitanju je grupa stvaralaca formirana na osnovu porekla i zanimanja njenih pripadnika. To poreklo je seljačko a što se tiče zanimanja, ovi pesnici, pošto su ostali na selu, bave se prevashodno poslovima vezanim za zemlju, za seosku privredu. U ove podatke ide i kratka sastavljачeva beleška uz uvod: »svi »Cvetnikom« obuhvaćeni pesnici od obrazovanja imaju samo potpunu ili nepotpunu osnovnu školu«.

Naveli smo ove podatke jer oni imaju poseban značaj za pesnike i poeziju koja je u pitanju. U najmanju ruku oni moraju da obraduju svakoga ljubitelja knjige: pojavljuje se nešto što nije uobičajeno, što je u nas retkost i što, najzad, za celokupnu kulturu jednog naroda mora da ima neki značaj. Nije li, uz to, i za estetičara zanimljivo šta i kako imaju da kažu ovi pesnici, u stvari »živi elemenat« sela, koje je u nas do sada najčešće opisivao intelektualac-posmatrač? I nije li, na kraju, ovo dokaz da je oblast pesničkog stvaranja proširena na jedno ne tako često zastupljeno polje u svetskoj literaturi? Sve ovo, kažemo, treba da nas raduje i da nas veže posebnom pažnjom za ovu knjigu.

Međutim, sasvim sigurno je da svaki od pesnika ovog zbornika potajno priželjkuje da se kod pristupa njihovoj zajedničkoj knjizi, ono što kazuju podaci koje smo izneli, ne uzme kao neka prednost. Sigurno je da svi žele da se uzme u obzir, pre svega, ono što su sa dosta napora a možda i žrtava stvarali — njihova poezija. Odnosno, da se piše o pesmama pa tek onda o njima, o njihovom privatnom životu, o činjenicama koje bi tražila samo naša obična ljudska radoznalost. Zato ćemo prvenstveno i govoriti o poeziji ovih pesnika.

...

Čitava ova poezija je u znaku jedne teme. Ta tema je: odnos čoveka, pesnika prema prirodi. U izvesnom smislu ovo je za nas predstavljalo iznenađenje. Jer smo, tragajući za osnovnom temom ove poezije, zavedeni podacima koje smo naveli, pažnju najpre usmerili u jednom verovatnom pravcu. Mislili smo da ćemo, s obzirom na seljačko poreklo pesnika kao i na njihovu sadašnju privrženost selu, imati posla sa dva osnovna pojma koji su do sada isključivo bili vezani za našu »seosku« književnost. Ti pojmovi su: socijalna tematika i idilični folklor. Međutim, pri samom dodiru sa pesmama, videli smo da u njima od ovih pojmova ima vrlo malo traga. Ove pesnike skoro da i ne interesuju socijalni problemi; a ako i ima folklornih elemenata u njihovoj poeziji, oni su daleko od toga da budu tretirani na klasičan, idiličan način. Osnovna tema ove poezije, kao što smo već rekli, je: odnos pesnika prema prirodi. I to odnos prema prirodi i u širem i u užem smislu. Skoro svaka pesma ovog zbornika može se objasniti ovim odnosom. Ona je njime više ili manje konkretno, više ili manje posredno ili neposredno, ali potpuno određena.

Kako je ova tema doživljena i kako je taj doživljaj izražen kada se govori o pesnicima pojedinačno?

Neki od njih (M. V. Beljaković), nisu jasno odredili svoje mesto u pomenutom odnosu pa iz tog nesporazuma proističe i nejasnost u izrazu. Peva se na jednoj ravni, bez padova ili uzleta, monotono. Drugi se zadovoljavaju lakom deskripcijom prirode (A. Đorđević) koja, mada ima svežine i mada je često dopunjena metaforom, deluje bledo i površno. Treći nastoje da predeo koji posmatraju i doživljavaju osenče fantastikom ali, kako nemaju snage da oblike i pojave učine pojmovno jasnim ili plastičnim, ostaju na pola puta (Jevremović). U drugom slučaju, opet, postoji pojmovna i vizuelna jasnost pojave, čak i svežina, ali pojava ostaje isuviše prosta, naivna, bez dubljeg konteksta (B. Simić). Ovo se, dobrim delom, odnosi i na poeziju R. Isailovića. Ponekad se opservacija prirode dugo zadovoljava površnom slikom (P. Ž. Beljaković) da bi samo za trenutak pokrenula zanimljive asocijacije (pesma »Prošlost«). A tamo gde pesnik hoće da najočiglednije oživi prirodu dogodi se da personifikovanje donese slabe rezultate (S. Stanković). U pojavu iz prirode ne prodire duh, zato ostaje mrtva iako je, gledajući spolja, dinamizirana.

Ima jedna grupa pesnika u ovom zborniku koji se na poseban način odnose prema prirodi. Oni izrazitije nastoje da povežu intimna osećanja sa njom, da u njoj nađu utehu, ili bar da osete međusobni paralelni ritam sa prirodom. To su: Vukosava S. Andrić, kod koje se priroda uselila u čoveka kao njegov mir ili nemir, napada ga ili ublažuje njegove unutrašnje nesporazume. Zatim, Paun Petronijević, prerano umrli talento-

van pesnik koji pod temperaturom bolesti povezuje sopstvenu uzburkanu svest sa ritmom prirode u kojoj traži jedan novi »prostor za dušu«. Iz ovog odnosa se rađaju porivi nade kao i jedan laki metafizički sloj:«... i sam sam pena i ništa nisam do beo uzdah krečnjačke stene» (pesma »Bela pena«). Na isti način povezuje se dinamizam pesnikovog bića sa dinamizmom prirode u poeziji Slavoljuba Popovića samo sada sa više grčeva, damaranja tela. Ovoj grupi pripada i M. Luković koji upečatljivo ogoljava prirodu dok se ne pojavi gotovo praistorijski predeo. Uz takav predeo izvode se pretežno racionalni zaključci. U ovog pesnika je uspešnije, međutim, unošenje emocije u sliku prirode (pesma bez naslova na 91. strani knjige). I Stana S. Popovićeva teži da uspostavi sentimentalnu vezu sa prirodom. U toj vezi ima nekog slada ali pesnikinja ne uspeva da se oslobodi konvencionalnih reči.

Malo po strani od ovih pesnika, a i po godinama izdvojen, M. Tešić nastoji da sliku prožme mislima i da joj nađe efektanu smislaonu poentu. Rekli smo da je jedna tema, tema odnosa prema prirodi, dominantna u poeziji svih pesnika ovog zbornika. Ne može se reći da do sada spomenuti pesnici ne pokušavaju da sagledaju neke bitnije dimenzije toga odnosa. Ima u tim pokušajima i izvesne dinamike: priroda se posmatra u pokretu i promenama, uočavaju se odnosi u njoj, vežu se za nju intimna raspoloženja i, najzad, govori se na svoj način slikovito o njoj. Ali se konačna dostignuća ne mogu smatrati najuspešnijim. Ako bismo te domete stavili u, za poeziju često važnu relaciju lokalno-univerzalno, onda bi rezultat bio ovakav: ova poezija prelazi granice lokalnog (lokalni, arhaični pejzaž ili folklor) ali još uvek ne doseže granice univerzalnog. Ovde se ne misli na univerzalno koje se u poeziji ostvaruje dubljim duhovnim nadahnućem ili intelektualnom snagom. Misli se na nešto sasvim drugo: u svih ovih pesnika čula su veoma zaposlena. Kako kaže jedan od njih (R. Isailović), »moj se vid puni novim i pokriva starim predelima jeseni«. Proces čulne opservacije je veoma živ a ponekad teži i sadržajnijem taloženju unutrašnjem svetu pesnika. I s obzirom da se čulnom doživljaju poklanja izuzetna pažnja normalno je da konkretne pesničke slike postanu osnovno sredstvo izraza. A poznato je koliko se univerzalnog da ostvariti upravo takvim slikama. Navedeni pesnici to ne postižu jer nemaju uvek ni smirenosti ni zrelosti u izboru ovakvih slika. Najčešće se brzo i lako opredeljuju za sliku, metaforu, koja, istina, ne zazvuči arhaično ali je zato često nevešto strukturirana u pesmu: Normalno je da bi isuviše strogo bilo tražiti od ovih pesnika da se odreknu metafore. Ali jedna od pouka njima svakako bi morala da glasi: da sa što više opreznosti pribegavaju ovom izražajnom sredstvu.

O nekim od pesnika ovog zbornika moramo od-

vojeno govoriti iz nekoliko razloga: zato što imaju više pesničkog iskustva, zato što su glasnije prisutni u savremenim pesničkim zbivanjima u nas, i najzad, zato što ono čime su predstavljeni u ovoj knjizi, njihove pesme, daju više mogućnosti za govorenje. Ti pesnici su: Milena Jovović, Srboljub Mitić, i Dobrica Erić. I oni se mogu objasniti upravo odnosom koji smo istakli kao dominantu ove poezije: odnosom pesnika i prirode.

Prva od njih, Milena Jovović, zahvaćena je prirodom kao praznikom mozaičnih slika u koje se unosi i intimni nemir. Odvija se iz tog dodira jedna čitava »igra polja i srca«. To su na svoj način bukoličke pesme u kojima se ispoljavaju ove tri osobine pesnikinje: osećaj za arhitekturu prostora, dar za isticanje plastičnosti oblika prirode (pesma »Svako u svom obliku«), sklonost da se pokretom kao vrednosnom kategorijom mere osećanja i određene životne situacije (»Nikad više /ni šarene korpice preko ruke/ *Zanemela stopala*«). U sliku prirode se za trenutak uvlači misterija koja pesmu povuče naviše (pesma »Igra polja i srca«).

Drugi, Srboljub Mitić, nije prevashodno posmatrač prirode koliko se trudi da postigne jedinstvo sa njom. Da bi to učinio gasi boje i smiruje zvuke tako da se zatvara u medijum »zlatnog kruga« iz koga »ne može da iskoči«. Zatvoreni krug ne lišava ga međutim drame. Ona se uporno odvija samo što je sada više u unutrašnjosti i pesnik »snom rije beskrajnu tminu«. Igra sa sečivom podseća na Popine »Igre.«

Treći, Dobrica Erić, baca prostorno najširi pogled na prirodu. I on nastoji da misteriozno sjeđini ljude, životinje i vreme ali se ne povlači u unutrašnju dramu, već sluša otvoreno šum pojava, mirise i zvuke koje zrače tela i predmeti. Folklorni momenti imaju više jarkih boja nego kod Nastasijevića, a sklonost ka hiperbolizaciji (»Pod njenom haljinom plavom/ kao pod carskom zastavom/ okupljaju se:/ kosači i kovači, jahači, i trubači, /deljari i pomeljari, pastiri i oficiri/, kao i odnos prema ženi (»Zbog njene mēne/ čoveku prskaju vene,/ a lice žene od gorkog stida vene./ Oko nje lete rakete i padaju plante, /i tvoj sjaj tamni,/ veliki sunčani svete!) u »Pesmi o gružanskoj kupačici« su davičovski. Ovaj pesnik ima daha za tematsku širinu svoje poezije ali zasmetaju njegova gusta metaforika i sklonost ka verbalnim obrtima.

Od ova tri izdvojena pesnika Jovovićeva je najdinamičnija, Mitić najsugestivniji, Erić najraskošniji.

Izdvojićemo, pored toga, i jednu pesmu sigurno antologijske vrednosti. To je pesma Miloša R. Lukovića na 91. strani:

Pomiluj je, pomiluj tu travku dragu,
mazi joj tu ljubav koju srce brine.
Prijatelj si biljke, životinje možda,
pomiluj taj pojam jer se zove život!

Uzalud ne raste ta biljka sveta,
rado se vije jer voli da živi.
O kako drago u predelu cveta,
u predelu čovek kada ljubav posta.

Znam negde je pojam težak kao život,
negde je umoran taj vetar pesnik
što ljubavlju mazi i miluje travom.

Njena estetska mera možda bi trebalo da postane uzor za sve pesnike ovog zbornika: ta mera je jedan oblik supstilnog jedinstva nagona, emocije i prirode.

Ako smo jednu temu proglasili dominantnom za čitavu poeziju koju obuhvata jedan zbornik i ako smo ispitivali odnos pojedinih pesnika prema toj temi, onda je potrebno da, na kraju, izvedemo zaključak o njenoj sudbini, o tome koliko je ta tema postala uverljiva u poeziji seljaka pesnika. To ćemo učiniti sa nekoliko kratkih konstatacija: doživljaj te teme kod ovih pesnika najčešće odlikuje iskrenost. Ta iskrenost, međutim, nije uvek dovoljna i da ga učini ubedljivim. Što se tiče izraza, već smo rekli da ovi pesnici nemaju siguran kriterijum u odabiranju sredstava kojima bi se iskazao doživljaj teme. I da nije, na žalost malog broja, uspeh pristupa ovoj temi, teško da bismo mogli verovati da će se u bliskoj budućnosti govoriti o poetici odnosa srpskih seljaka-pesnika prema prirodi.

Što se tiče sastavljača ovog zbornika, Vladete R. Košutića, može se reći da je on, uporedo sa sakupljanjem pesama i okupljanjem pesnika, negovao jezik kojim će o njima govoriti. On ima pretenzije da opeva pesnike i poeziju i to u uvodnim beleškama za koje se zna da su najsvrsishodnije ako su objektivne i informativne. Ovakvom načinu prilaza pesnicima i poeziji, emocionalnom približavanju njihovom životu i delu, ne bi se možda trebalo protiviti s obzirom na izuzetne okolnosti vezane za ovu knjigu, o kojima smo već govorili. Međutim, on vodi afirmaciji svakog pesnika bez izuzetka, za šta, kako smo videli, ipak nema dovoljno elemenata ni razloga. Pored toga, sastavljač je nastojao da sa nekoliko reči ili kratkim stihom iz poezije pojedinih pesnika, iza beleške o njima, obeleži njihove suštinske vrednosti — širinu teme, prirodu doživljaja, emocionalnu karakteristiku. Za taj delikatan posao se može reći da je imao uspeha u dosta slučajeva.

Umetnička oprema ove knjige je na visini. Na omotu i koricama je tipična Vujaklićina slika savršene jednostavnosti i čistote. Vinjete pune sočnog realizma uradio je jedan od pesnika zastupljenih u zborniku — Srboљub Lj. Mitić.